

LA FERIDA DE LA INDIFERÈNCIA I DE L'ANACRONISME

Lluís Alegret

El professor Alegret analitza en aquest estudi dos obstacles essencials en l'elaboració d'un discurs sobre Déu en l'actualitat: la indiferència i l'anacronisme. A partir de la seva lectura de Nietzsche, es proposa pensar les vies de superació d'aquestes actituds que obstaculitzen l'actualització d'un discurs sobre Déu.

227

En el moll de l'os de la postmodernitat, a l'epicentre del món occidental, el plantejament, avui, de la reflexió sobre Déu pot semblar anacrònic i depassat. Ni tan sols es pot enfocar la qüestió com a *causus belli* contra l'ateisme. D'altra banda, contra quin ateisme? Contra l'ateisme militant de filiació marxista, cientista, característic del segle XIX? Qualsevol plantejament «fort», *pro* o *anti* religiós, no té ressò en els nostres dies, en el context de l'era de la tecnologia. Aquest estiu, a Barcelona, als escenaris del Teatre Grec, hem assistit a una representació «light» de l'obra del marquès de Sade, *La filosofia del tocador*. Segur que si el marquès llibertí ressuscitès protestaria enèrgicament de la interpretació, buida de contingut, portada a terme per la Fura dels Baus. La causa d'aquest aigüalliment de les teories polítiques, dels plantejaments filosòfics, de les doctrines religioses, característica del nostre temps, tal vegada cal buscar-la en els esdeveniments de la Segona Guerra Mundial, en els horrors del règim nazi. Després d'Auschwitz, qualsevol plantejament no «dèbil» és mirat de cua d'ull, amb cert recel.

El pensament de Nietzsche, de Freud o de Marx --els filòsofs de la sospita--, ateus militants, radicals; les propostes de Sade o de Cioran, avui, ja no produeixen cap impacte. Tot i la radicalitat i la duresa de llur crítica, sembla com si les seves paraules se les enduqués el vent, cauen en la indiferència; ens hem acostumat a la provocació gratuïta, mediàtica, sense fonament. Els filòsofs de la sospita han deixat de ser les bèsties negres, «les enfants terribles» de la crítica als valors religiosos. Sovint, quan explico, a classe de filosofia, el significat de l'expressió nietzschiana «Déu ha mort» no produeix cap efecte entre els meus alumnes.

Així, doncs, d'antuvi, la qüestió sobre el pensament de Déu, a l'era de la tecnociència, és considerada com una cosa anacrònica. A més a més, fixem-nos en el nombre de publicacions, escrits, debats radiofònics i televisius en els quals es tracta el tema de l'oblit històric. S'insisteix, una i una altra vegada, en la necessitat de no perdre la memòria històrica, de no oblidar certs esdeveniments, entre altres raons per tal d'evitar que no tornin a succeir. Però em fa l'efecte que aquestes proclames van a parar en un sac buit. És un signe dels temps, l'oblit, la manca de conscienciació, llevat dels problemes més immediats o que afecten directament la supervivència.

 228

En el context de l'època de l'oblit de l'ésser --en paraules de Heidegger-- es fa difícil la reflexió sobre Déu, sobre el sagrat, sobre la religió, ja que en aquests moments històrics de domini sobre la natura, de potencial econòmic i tècnic, el pensament sobre Déu és sobrer, senzillament no interessa. Vivim a l'era de la tecnociència. La tècnica --com diu Heidegger-- no és una mera activitat, una producció d'estris que utilitzem segons els nostres requeriments. Darrere de l'activitat productiva tècnica hi ha una manera de pensar, una mentalitat, que l'ha fet possible; més encara, es tracta d'una interpretació determinada de la natura, de la realitat. Efectivament, allò que fa possible la construcció dels artefactes que constitueixen el món artificial on vivim --configurat pels mitjans econòmics, les organitzacions financeres i els organismes polítics-- no és altra cosa que el fet de considerar la natura i el mateix home com un mecanisme, al qual se li poden aplicar lleis fisicomatemàtiques que comporten el seu funcionament.

D'aquesta manera, la realitat queda reduïda a càlcul i a computació, la qual cosa fa viable el funcionament del mecanisme d'acord amb les lleis logicomatemàtiques que el regeixen. Evidentment que el sistema té uns marges d'error, però el conjunt opera amb una regularitat i una precisió encomiables. En conseqüència, el món de la tecnociència ofereix unes garanties i una seguretat indiscutible, la seva operativitat facilita el benestar i el confort, almenys en

amplis sectors de la societat occidental, amb la subsegüent disminució de la mortaldat infantil, l'allargament de la mitjana de vida, la reducció notable de les malalties.

Per tant, en el context de la societat dita també de la informació o del coneixement, en principi, Déu ja no és la garantia de la seguretat i del benestar. Avui, ningú no implora Déu --com en altres èpoques-- per resoldre els problemes, les mancances, les disfuncions que, sigui dit de passada, continuen existint. Efectivament, tot i que vivim envoltats de progrés tècnic, de seguretat i de confort, romanen les qüestions i els problemes essencials de l'home: les injustícies, la fam, les malalties, la violència, les guerres, en fi, la mort; però també la insatisfacció dels desigs, anhels, inclinacions, apetits de tota mena, atíats si convé per l'atmosfera de seguretat i de confort. Però, insistim, malgrat el malestar, que cal reconèixer és present enmig del confort, en general la gent no acudeix a Déu per implorar el seu ajut.

Ara bé, el malestar en l'era de la tecnociència --segons l'expressió de Freud-- no ha d'ésser motiu per demonitzar aquesta cultura o per fugir-ne. No es tracta, a aquestes alçades, de proposar un retorn a la natura, a èpoques millors --quines?--, i menys encara a les èpoques o societats teocràtiques, dominades per una determinada idea de Déu. És que per ventura a l'edat mitjana no hi havia violència, guerres, injustícies greus, apetits i desigs insatisfets? No podem enyorar paradisos artificials, edats d'or, estats de natura roussonians, utòpics, societats cabetianes. Hem d'estimar el nostre present històric, aquell que ens ha tocat de viure, amb totes les seves virtuts i defectes. I és en el si d'aquesta realitat, contradictòria i complexa, que es presenta el repte de pensar sobre Déu, tot i la indiferència i l'anacronisme en relació amb aquest discurs.

Una reflexió que, d'altra banda, té molt poc a veure amb l'enfrontament medieval entre fe i raó; entre humanisme i teisme --a l'època de la Il·lustració--; entre fe i ateisme militant, al segle XIX. Un pensament que no ha de tenir com a finalitat desacreditar el món construït per l'home pel fet que té esquerdes, sinó que ha de mostrar que el món de la tecnociència és producte d'una determinada interpretació de la realitat: la interpretació mecanicista, en conseqüència, fruit de la llibertat humana. Un pensar sobre Déu que ha d'assumir els reptes no sols de l'anacronisme, sinó també de les qüestions relatives al malestar que no pot evitar i superar el benestar ofert pel món de la tècnica.

Encara que sembli paradoxal, el camí a seguir per pensar Déu en el context del pensament «dèbil», en la postmodernitat, és agafar el toro per les banyes, anar a les fonts, a les arrels i les causes de la

descristianització de la societat i del nihilisme, en definitiva. I anar a les fonts vol dir reinterpretar una vegada més la filosofia dels debel·ladors, crítics radicals, del cristianisme: Sade, Marx, Freud, però sobretot --al meu entendre-- Nietzsche. Cal repensar aquests autors a la llum --enfosquida-- dels signes del nostre temps --l'època de la postmodernitat--, car ells són, al cap i a la fi, els que han contribuït decisivament, en l'àmbit intel·lectual --amb una dosi de raó diríem profètica--, a la crítica dels valors religiosos, a l'esfondrament dels pilars de la cultura cristianoplatònica, unes columnes que sostenen, al cap i a la fi, els pressupòsits de l'era de la tecnociència. I avui hem de considerar aquesta crítica no com a quelcom negatiu, demoníac, sinó com una mena de bisturí dolorós, però que, malgrat tot, contribueix positivament a la guarició de la malaltia.

En aquesta línia, és Nietzsche --justament-- qui posa sobre la taula l'acusació més dura contra el cristianisme --també contra la filosofia platònica-- quan el considera responsable del nihilisme a la societat occidental. És ell també --Freud seguirà més endavant les seves passes -- qui proclama amb veu vibrant l'arribada del desert, és a dir, l'atmosfera del malestar en la cultura europea: «Tota la nostra cultura europea es mou, des de fa temps, amb la tortura de l'ansietat, que augmenta de dècada en dècada, com adreçada a una catàstrofe: intranquil·la, violenta, emborbellada: com un corrent, que vol *el fi*, que ja no reflexiona, que té por de reflexionar»¹.

Aquest malestar de la cultura implica la corcadura, com és natural, de les seves bases: la filosofia idealista platònica i els valors morals de la religió cristiana, que com hem dit Nietzsche titlla de nihilistes: «el nihilisme és la conseqüència lògica dels nostres grans valors i ideals, perquè hem d'experimentar justament el nihilisme per tal d'arribar a comprendre allò que era pròpiament el *valor* d'aquest "valor" (...) Nosaltres tenim necessitat de nous valors (...), el nihilisme s'assenta en una *interpretació ben concreta*, la cristianomoral»². En aquesta crítica nietzschiana destaca l'atac a l'orientació moralista de la doctrina cristiana, que, al seu entendre, s'ha decantat per la condemna de tot allò que pertany al món de la vida, al món sensible, al cos (la sexualitat), en definitiva, al món terrenal. És, en aquest sentit, que la moral cristiana és nihilista, car ha posat l'èmfasi i la significació ontològica en un altre món, el món supra-

¹NIETZSCHE, Friedrich. *Sämtliche Werke. Der Wille der Macht*. Stuttgart: Kröner, 1996. p. 3.

²*Op. cit.*, p. 4 i 7.

sensible. D'aquí que Nietzsche proclami amb raó la necessitat de nous valors més enllà i fora dels valors cristians. El cristianisme ha abdicat de la seva funció crítica contra el poder, per contra ha fet possible una religió de tipus moralitzador i una església més preocupada per la conservació institucional que no pas pel missatge evangèlic que ha d'ésser per força debellador, si és que pretén ser profètic. Fins i tot ha esdevingut la religió justificadora de les diferències econòmiques.

Per aquest motiu no té res d'estrany que Nietzsche anunciï que els responsables de la mort de Déu són els mateixos cristians. La representació, el símbol imperant de Déu al llarg de la història d'Occident, s'ha fonamentat en conceptes com omnipotent, omniscient, causa de totes les coses, totpoderós, justicier, molt allunyats del Déu misericordiós, del Déu «impotent», incapaç d'evitar la mort del seu propi fill, Crist. A més, un Déu omnipotent, omniscient, avui, ens deixa indiferents; car en aquest sentit ja en tenim prou amb el poder de la tècnica. Potser es podria superar la indiferència i l'anacronisme si reflexionéssim en la línia dels mots agressius del pensador alemany: «Die Kirche gehört so gut zum *Triumph* des Antichristlichen, wie der moderne Staat, der moderne Nationalismus (...) Die Kirche ist die Barbarisierung des Christentums»³. [«L'Església pertany tan plenament al triomf de l'Anticrist, com l'Estat modern, com el nacionalisme modern (...) L'Església és la barbarització del cristianisme»]. Aquestes paraules, evidentment, són un revulsiu fort, però potser són necessàries per tal de sacsejar les consciències, tal vegada una mica adormides per l'excés de confort i de conservadorisme.

Tota reflexió, si volem que sigui mínimament fructuosa, exigeix una determinada actitud contemplativa, un cert distanciament dels afers més immediats, una certa despreocupació en la línia de les benaventurances. I aquestes «receptes» sorprenentment les trobem també en Nietzsche: «¿Us heu adonat mai com és de necessari per a una vida pròpiament religiosa (i tant per al seu treball microscòpic preferit de l'examen de consciència com per a aquell relaxament dolç que s'anomena "pregària" i que és una preparació constant per a la "vinguda de Déu") l'ociositat o semioociositat externa, (...) a la qual no resulta gens estrany el sentiment aristocràtic que el treball *deshonra* --és a dir, que fa vulgar l'ànima i el cos? ¿I que conseqüentment la laboriositat moderna, sorollosa, devoradora de temps (...) prepara i educa més que cap altra cosa per

³*Op. cit.*, p. 153.

a la "manca de fe"?»⁴. Potser sí que l'afany pels afers econòmics, per l'eficàcia en el treball marfon la delicada flor de la reflexió. En tot cas, és significatiu que ens ho adverteixi un pensador classificat com ateu. Això reforça la nostra tesi que el discurs sobre Déu, avui, ha de partir justament d'aquestes veus --si hom vol durament invectives-- però que toquen el punt feble, una condició necessària per a guarir la ferida de la indiferència i l'anacronisme.

Abstract

In this study, professor Alegret analyses two main obstacles to the elaboration of a discourse about God at present, that is, indifference and anachronism. From his readings of Nietzsche, he proposes to think ways to overcome these attitudes that are an obstacle to update a discourse about God.

⁴NIETZSCHE, Friedrich. *Més enllà del bé i del mal*. Barcelona: 62, 2000. p. 113.